

نخطی احتضار تا مرگ

از دیدگاه قرآن و روایت

تحقیق و تألیف: حمیده احسانی مهر

سرشناسه: احسانی‌مهر، حمیده، ۱۳۵۰ -
 عنوان و نام پدیدآور: لحظه احتضار تا مرگ از دیدگاه قرآن و حدیث/تحقیق و تالیف حمیده احسانی‌مهر.
 مشخصات نشر: تهران: به‌اندیش، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری: ۳۰۲ ص.
 شابک: ۱۵۰۰۰۰ ریال ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۲۵-۹-۰۰-۰
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیفا
 یادداشت: کتاب حاضر نخستین بار تحت عنوان احتضار از دیدگاه قرآن و روایات در سال ۱۳۹۵ توسط
 نامه مکتب الزهراء (س) منتشر شده است.
 یادداشت: کتابنامه.
 عنوان دیگر: احتضار از دیدگاه قرآن و روایات.
 مترجم: رک -- وقت
 Death -- Time of: موضوع
 موضوع: مرگ - وقته - جنبه‌های قرآنی
 Death -- Time of -- Qur'anic Teaching: موضوع
 موضوع: مرگ -- وقت - احادیث
 Death - Time of - Hadiths: موضوع
 رده‌بندی کنگره: BP ۲۷۱۰۰۰ / ۱۱ / ۱۰ / ۱۳۹۳ / ۶۹۳۱۳
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۴۱۹۰۰

شناسنامه موقت

عنوان: لمظنه احتضار تا مرگ (از دیدگاه قرآن و روایات)

محقق و مؤلف: حمیده احسانی‌مهر

صفحه پرداز: علی عاشری

طراح جلد: زهرا صفائی‌سیرت

ناشر: انتشارات به‌اندیش

سال چاپ: دوم - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰

فهرست مطالب

مقدمه ۱۴

بخش اول: ماهیت روح، احتضار و راه‌های مواجهه آسان با آن

فصل اول

حقیقت روح ۱۸

معنای روح ۱۸

الف- معنای روح در قرآن کریم و روایات ۱۹

ب- دیگر معانی ارائه شده از روح ۲۲

روح جنبه‌ی عالی نفس ۲۳

اثبات وجود روح ۲۵

خصوصیات روح ۳۱

الف- اصالت روح ۳۱

ب- تجرد روح ۳۲

نظر صدرالمتألهین درباره تجرد روح ۳۷

نظرفلاسفی اشراق درباره تجرد روح ۳۹

نظرمتکلمان درباره تجرد روح ۳۹

نسبت‌های حاکم بین جسم و روح ۳۹

الف- وجود دوئیت میان روح و جسم ۳۹

ب- ارتباط میان روح و جسم ۴۰

۴۳	چند نظر درباره‌ی نحوه‌ی ارتباط جسم و روح
۴۶	تشبیهاتی برای بیان ارتباط روح و بدن
۴۷	جدایی روح از بدن

فصل دوم

۵۰	قبض ارواح
۵۰	عوامل قبض
۵۲	خداوند قابض اصل روح
۵۲	عوامل قبض، در طوایف یکدیگر
۵۸	اختلاف در قبض روح
۵۸	الف - قبض روح مخلصین به دست خداوند
۶۱	ب - قبض روح به وسیله‌ی عالین
۶۳	ج - قبض روح مؤمنین به وسیله‌ی ملک الموت
۶۴	د - قبض روح طیبین به وسیله‌ی فرشتگان رحمت
۶۵	ذ - قبض روح منافقین و گنهکاران به وسیله‌ی فرشتگان عذاب
۷۰	دلایل تفاوت قبض روح
۷۰	الف - تفاوت در عاملین قبض (حقیقت عزرائیلیه)
۷۲	ب - انعکاس صورت ملکوتیه محتضر در آینه‌ی وجودی ملک الموت
۷۴	چگونگی قبض روح آدمیان در آن واحد

فصل سوم

۷۶	حالات انسان هنگام احتضار
----	--------------------------

مفهوم شناسی	۷۶
الف: احتضار	۷۶
ب: سكرات	۷۷
ج- غمرات	۷۸
حالات انسان هنگام احتضار	۷۸
الف) ادراكات لحظات نزديك به مرگ و تحولات روحی آن	۷۸
۱- مشاهدات با چشم ملكوتی	۸۱
۲- آگاهی از سرنوشت به صورت نسبی	۸۸
۳- انواع امراض جسمانی و بروز امراض باطنی و نفسانی	۹۰
۴- تیرگی عقل	۹۱
۵- عدم امکان برگشت جان به بدن	۹۲
۶- اغوای شياطين هنگام جان دادن	۹۴
نمونه‌ای از فرجام بدن‌ها	۹۶
ب) تفاوت حالات احتضار به تناسب ایدئولوژی و کفر	۹۶
۱- توصیف حال احتضار مؤمنان	۹۸
۲- توصیف کفار در حال احتضار	۱۰۱
ج) سختی حال احتضار	۱۰۶
۱- سختی حال احتضار در قرآن کریم	۱۰۶
۲- سختی احتضار در روایات	۱۱۰
نسبی بودن سختی احتضار برای مؤمن و کافر	۱۱۲

فصل چهارم

- راه‌های آسان شدن احتضار ۱۱۴
- الف - وظایف انسان در طول زندگی ۱۱۴
- ۱- کسب رضایت خداوند ۱۱۴
 - ۲- کسب ایمان ۱۱۷
 - ۳- قرائت قرآن - قرائت برخی از سور ۱۱۹
 - ۴- محبت اهل بیت ۱۲۱
 - ۵- پذیرش ولایت حضرت علی علیه السلام ۱۲۲
 - ۶- زیارت امام حسن علیه السلام ۱۲۵
 - ۷- گریه بر امام حسین علیه السلام ۱۲۶
 - ۸- صلوات فرستادن ۱۲۸
 - ۹- نیکی به پدر و مادر و صدقه ارشاد ۱۳۰
 - ۱۰- عبادات، نماز اول وقت، روزه ۱۳۱
- ب- وظایف هنگام احتضار ۱۳۴
- وظایف محتضر ۱۳۴
- ۱- توبه ۱۳۴
 - ۲- انجام وصیت ۱۳۷
 - ۳- ادای حقوق غیر ۱۳۸
 - ۴- تجهیز کفن ۱۴۲
 - ۵- توجه و حسن ظن به خداوند و قطع علائق دنیوی ۱۴۳
- وظایف اطرافیان محتضر ۱۴۶

- ۱- رو به قبله کردن محتضر..... ۱۴۶
- ۲- انتقال به مکان نمازگزار..... ۱۴۷
- ۳- خواندن برخی از سوره‌های قرآن کریم..... ۱۴۷
- ۴- تلقین کلمه‌ی توحید..... ۱۴۸
- ۵- تلقین شهادتین..... ۱۴۸
- ۶- تلقین کلمات فرج..... ۱۴۹
- ۷- خواندن دعا..... ۱۵۰
- ۸- پیرزنان انجام برخی از اعمال مکروه..... ۱۵۱
- ۹- ماییت، قضای الهی و جزع و فزع نکردن در مرگ عزیزان..... ۱۵۱

بخش دوم: ماهیت مرگ و راه‌های مواجهه آسان با آن

فصل اول

- فصل اول:..... ۱۵۵
- ماهیت مرگ..... ۱۵۵
- مفهوم شناسی..... ۱۵۵
- ۱- مرگ..... ۱۵۵
- ۲- موت..... ۱۵۷
- ۳- فوت، وفات، توفی..... ۱۵۷
- ۴- اجل..... ۱۵۹
- ویژگی‌های مرگ..... ۱۶۰

- ۱- مرگ؛ مخلوق..... ۱۶۰
- دلایل خلق مرگ..... ۱۶۱
- الف- اعطای حیاتی پایدار و امکان زندگی برای انسان‌های دیگر... ۱۶۲
- ب- امتحان..... ۱۶۳
- ج- تکامل..... ۱۶۵
- د- عاملی برای تعدیل مطامع جوامع بشری..... ۱۶۸
- ۲- مرگ؛ فایده‌بخش و تعمیق..... ۱۶۹
- ۳- مرگ؛ غیر قابل اجتناب و پیچیده..... ۱۷۱
- ۴- مرگ؛ نامعلوم و پرسیدنی..... ۱۷۲
- ۵- مرگ؛ نزدیک و گریزنازیر..... ۱۷۸
- ۶- مرگ؛ باورنکردنی..... ۱۸۰
- ۷- مرگ؛ شبیه خواب..... ۱۸۳
- ۸- مرگ؛ کفاره‌ی گناهانِ مسلمان..... ۱۸۶
- ۹- مرگ؛ پایان بخش حیات مادی و آرزوها..... ۱۸۷
- ۱۰- مرگ؛ وارونه‌کننده ارزش‌های مادی و آشکارکننده نظام رزشم جدید. ۱۹۰

فصل دوم

- اوصاف مرگ..... ۱۹۵
- ۱- توصیف مرگ در اعصار ابتدایی..... ۱۹۵
- ۲- توصیف مرگ در اقوام پیشین (قبل از ادیان سامی)..... ۱۹۸
- توصیف مرگ در زرتشت..... ۱۹۹

۳- توصیف مرگ در ادیان الهی (غیر از دین مبین اسلام)..... ۲۰۱

الف- توصیف مرگ در یهودیت..... ۲۰۱

ب- توصیف مرگ در مسیحیت..... ۲۰۴

۴- توصیف مرگ از دیدگاه اسلام..... ۲۰۷

الف- توصیف مرگ از دیدگاه قرآن..... ۲۰۷

ب- مرگ از دیدگاه معصومین (علیهم السلام)..... ۲۱۰

فصل سوم

اقسام مرگ..... ۲۲۳

۱- اقسام مرگ ا حث زه و وقوع..... ۲۲۴

۲- اقسام مرگ یا اجل از حث نه وهی وقوع..... ۲۳۱

الف- مرگ اختیاری..... ۲۳۱

ب- شهادت..... ۲۳۲

ج- قتل..... ۲۳۹

د - خودکشی (قتل نفس)..... ۲۴۵

ه- اوتازای (مرگ آسان و راحت)..... ۲۴۸

و- مرگ ناگهانی (فجأة، حوادث)..... ۲۵۱

ز- مرگ مغزی و قلبی..... ۲۵۳

ح- مرگ تقریبی..... ۲۵۵

اثرات مرگ تقریبی بر روی افراد..... ۲۵۷

اقسام مرگ از دیدگاه برخی از علمای اسلام..... ۲۵۸

۲۶۱.....	علّت اصلی وقوع انواع مرگ به جز اختیاری
۲۶۳.....	راه کارهای به تعویق افتادن اجل
۲۶۳.....	۱- کسب تقوا و اطاعت الهی
۲۶۶.....	۲- پرداخت صدقه
۲۶۸.....	۳- صلوات بر محمد و آل محمد
۲۶۹.....	۴- دعا، ذکر، حسن خلق

فصل چهارم

۲۷۲.....	ترس از مرگ، عوامل و راهکارهای تعدیل آن
۲۷۲.....	ترس از مرگ و عوامل آن
۲۷۲.....	الف- ترس از مرگ
۲۷۵.....	ب- عوامل ترس از مرگ
۲۷۵.....	۱- عوامل ترس از مرگ با توجه به آیات و روایات
۲۷۵.....	الف) کفر و گمراهی
۲۷۶.....	ب) عشق به زندگی و جاودانه شدن
۲۷۷.....	ج) دست نیافتن به آرزوها و اهداف
۲۷۹.....	د) جهل به کیفیت مرگ
۲۸۰.....	ه) نگرانی از حوادث پس از مرگ
۲۸۲.....	۲- عوامل ترس از مرگ از دیدگاه برخی از علمای اسلام
۲۸۴.....	راهکارهای تعدیل ترس از مرگ
۲۸۴.....	الف- راهکارهای نظری

مقدمه

حمد و سپاس خداوندی را سزااست که بدون انتقال از حالی به حال دیگر و زوال و نیستی، سایه‌گستر نظام هستی گشت. پروردگاری که بر تبیین وجود پایدارش، وجود پر برکت محمد ﷺ را بر بشریت مبعوث فرمود.

با وجود اختلاف‌های فراوان در جوامع بشری، نقطه اشتراکی همه را در سطحی واحد قرار می‌دهد. یاد آن حقیقت مشترک، تلنگری است برای مهیا شدن به سوی حیاتی بی‌انتهای که سبک آن حیات، مرهون گذراز آن حقیقت می‌باشد. تنها پل عبور بی‌قید و شرط، برای رسیدن به حیاتی جاویدان، حقیقتی که همواره گمان بر آن است که به زودی وقتش نخواهد رسید.

پدیده‌ای اسرارآمیز که مطالعه‌ی آن به منظور دستیابی به هویت و حقیقتش آب در هاون کوبیدن و در نهایت بی‌اثر و بی‌فایده است. همان که مولای متقیان حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «كَمْ أَطْرَدْتُ الْآيَاتِ أَبْحَثُهَا عَنْ مَكْنَنِ هَذَا الْأَمْرِ، فَأَبَى اللَّهُ إِلَّا إِخْفَاءَهُ. هِيَات! عِلْمٌ مَخْزُونٌ؛ چه روزگارانی را که در پی گشودن راز هیات (مرگ) بودم اما خواست خداوند جز پنهان ماندن آن نبود، هیات! که این، علی پنهان است.»^۱

همانطور که حقیقت حیات مجهول است، حقیقت مرگ و حالات مترتب بر آن نیز دست نیافتنی است ولی تحقیق در صفات و خصوصیاتشان برای شناخت و رسوخ یاد مرگ در قلب، مورد تأکید فراوانی قرار گرفته است. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید:

«وَأَوْصِيكُمْ بِذِكْرِ الْمَوْتِ...؛ شما را به یادآوری مرگ سفارش می‌کنم.»^۱

انسان در طول زندگی مراحل بسیاری را طی می‌کند و در هر مرحله در پیشگاه الهی در مقابل امتحانی قرار می‌گیرد. و به تناسب نحوه‌ی گذر از آن به درجه‌ای نایل می‌شود.

یکی از لحظات حساس، آخرین امتحان برای تعیین سعادت و شقاوت آدمی است. لحظه‌ای مرگ؛ که تغییر اساسی در زندگی انسان شکل می‌گیرد، انتقال از عالم دنیا به عالم قبر و برزخ، آن هم به اجبار و به دور از اختیار، لحظه‌ی گذشت از همه چیز؛ اموال و اولاد و موقعیات اجتماعی و سیاسی، مقام‌های دنیوی و ...، هر آن چه که عمری برایش صرف شده به یکباره از او گرفته می‌شود. لحظه‌ای که به فرمایش قرآن کریم قطعاً آمدنی است.

«وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ...؛ سکرات مرگ که قضاء حتمی خداست می‌آید.»^۲

یاد مرگ یکی از عوامل مهم برای حرکت نظام مند به سمت لحظه‌ای است که در آن سرنوشت تعیین می‌گردد.

با توجه به آیه شریفه «إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ»^۳ وجود انسان در خسران و عمر آدمی که پر ارزش‌ترین سرمایه‌ی وجودی اوست در حال اضمحلال و کاست است. در قطع نخل سرکش عمر حیات ما چون اره‌ی دو سر نفس اندر کشاکش است

۱ - نهج البلاغه، ص ۲۷۸، خطبه ۱۸۸.

۲ - ق/۱۹.

۳ - عصر/۲.